

tettek. Vízont az európai sziklarajzolatokon hiányzik az elefánt, az antilop. Közösen fordul elő az *őstulok*, az *ősoroszlán* képe. Sok-sok felderítetlen, ismeretlen kérdés van még az őstörténetben.

Taylor elmélázott...

— Itt tehát *ősemberek* éltek. Sok-sok ezer esztendővel ezelőtt már emberi műveltség virult ezen a tájékon. És most? Ez a világ teljesen elmúlt. Eltemette a sivatag homokja.

A szél suhogott a sátraiink között, zörgette a pálmafák lombját. Finom homokot hozott magával, ugyanolyat, mint amilyennel mélyen betemetett mindent, amit az ember sok ezer esztendővel ezelőtt itt alkotott.

2. A tanulók élményeinek megbeszélése.

3. Részegységenkénti olvastatás:

1. Emberek... — 2. Az ősember élete... — 3. Az ősember fegyvere... — 4. Az őstörténet korszakaiból.

4. Ujból elolvastatás, tartalmának elmondatása.

III. *Összefoglalás*. Táblai (füzet) vázlat. Részegységenként.

(Olvasmányunk *Fábián Gyula: Az ősember völgye* c. művéből való.)

## Szülői értekezés.

### A szociális nevelésről.

A fejlődés törvényének alá van vetve minden: élőlény, intézmény egyaránt. Az élet él, fejlődik, ehhez a fejlődéshez kell alakulnia az életre nevelő iskolának is.

Sohasem volt az emberiségben nagyobb szomj az egymást megértésre, segítségre, mint napjainkban. A szociális kérdés foglalkoztatja az államot éppen úgy, mint az egész demokratikus világot. Nem új a gondolat, a nevelésben sem az, ha most mégis erről beszélünk a m. t. szülőknek, csak azért tesszük, mert gyermekük, aki iskolánkba jár, egyszer szintén tagja lesz a nagy közösségnek, ott pedig szociális érzés nélkül élni már egyáltalán nem lehet. Ezért kell a szociális érzést belenevelnünk minden tanuló lelkébe.

De még itt, a mi kis közösségünkben sem lehet meg senki, sem az önök gyermeke, sem mi, az ő nevelői, szociális érzés, szociális gondolkozás nélkül. Ime, ez teszi szükségessé, hogy foglalkozzunk e kérdéssel.

Mi teszi szükségessé, hogy mindennapi életünknek is központi kérdése lett a szociális érzés, gondolkozás?

Szociális kérdés kisebb-nagyobb mértékben mindig volt, de mint külön probléma csak a múlt század elejétől fogva foglalkoztatja az emberiséget. Ekkor éreztette hatását ugyanis az *ipari forradalom*, amely az általa kiérlelt gazdálkodási rendszerben egyeduralkodó helyzetet biztosított a *tőkének*, a munkát pedig árucikké süllyesztette. Legfőbb oka a kapitalista termelési rendszerben keresendő. Az ú. n. „magaskapitalizmus” fejlődésének mindkét foka, a kezdetbeni korlátlan *szabadverseny* s az újabkori *tőkeösszpontosítás* egyaránt kiölte a munkaadóból azt az *erkölcsi* tudatot, amely előírja, *mivel tartozik a munkaadó a munkavállalónak*. Nagybán előmozdította ezt a folyamatot a részvénytársasági rendszerrel járó *névtelenség* is. A kapitalisztikus termelésben a *nyereség öncéllá, abszolút értékévé* lett, amelynek minden más érdeket alárendelnek. Önkényének ki van szolgáltatva a fogyasztó, mint kizsákmányolható alany, a munkás, mint termelési „eszköz”, az állam és a parlament, mint gazdaságpolitikájának ügynökei. A modern kapitalizmus folytán már szinte az egész társadalom proletársorba került, a nemzeti vagyon néhány ezer ember kezében halmozódott föl, míg a többiek csak ezeknek a kegyéből éltek.

E kérdés megoldása csak úgy lehetséges, ha sikerül az egyéni és társadalmi életben erkölcsi alapon álló s mélyreható átalakulást juttatni diadalra, *visszaállítani az értékek helyes rendjét*, visszaadni az egyént a társadalmi egésznek és *cselekvését alárendelni a közjó törvényének*. Ezzel

párhuzamosan kell haladnia a gazdasági és társadalmi rendszer reformjának a *szolidarizmus* elvei alapján. Ez pedig azt jelenti, *egyikünk sem élhet a másik nélkül, tehát felelősek is vagyunk egymásért, egymás sorsáért, életéért.*

Ezt az egymásért való felelősségérzést nevezzük voltaképen *szociális érzésnek*, amely nélkül szociális élet, szociális nevelés el sem képzelhető.

Nézzük már most azt, mit tehet a gyermek szociális nevelése érdekében az *iskola*, és mit a *szülői ház*?

Mikor a gyermek iskolába lép, akkor kerül először igazán *társaságba*. Ez a környezet sokban különbözik a családtól, amelyben a szülőkön kívül, sajnos, ma igen sokszor csak „*a*” gyermek van egyedül, ahol ő a központ, érette történik minden, ahol tehát mindennek éppen a fordítottja történik annak, ami a társadalmi, szociális nevelés szempontjából kívánatos lenne.

Nem részletezem külön az iskola és a család szociális nevelésre vonatkozó teendőit. Ehelyett elmondom, mit tesz e szempontból az *iskola*, hogy a m. t. szülők lássák, megértsék munkánkat s azt otthon is támogassák, egészsítsék ki ott, ahol módjukban van.

Az iskola szociális nevelése a *gyermek tanulmányozásával* kezdődik. Már az év elején meg kell tudnunk, milyen a tanuló *alkalmazkodó képessége*, megérti-e társait, tud-e a közös munkában résztvenni, ismeri-e a társaságban folyó munka szabályait, törvényeit. Nem az órákon tanúsított magatartására gondolunk itt, mert a tanuló igazi magatartása csak akkor nyilvánul meg valójában, ha egészen *szabadon nyilatkozhat meg*, amikor nem érzi magán tanítója szemét. Ilyen jó alkalom a megfigyelésre a *közös játék* és a *kirándulás*. Ilyenkor figyeljük meg a tanulót; mennyi benne a *kezőemélynéző szellem*; *tud-e vezetni, irányítani, engedelmeskedni* és *alkalmazkodni* társaihoz. Itt látjuk meg, *önzése* mennyivel erősebb, mint *tygelmessége*. De a játékon és a kiránduláson kívül is kínálkozik elég alkalom a tanuló megfigyelésére. Ilyenek az iskolába érkezés és távozás, viselkedés az utcán, az óráközi szünetekben; a tízórái elfogyasztásának körülményei; a segítség készsége, szolgálatkészség, beszéd, hangnem, az ülés és munkamód fegyelmezettsége mind alkalom a gyermek társas szempontból való megismerésére.

A tájékozódással egyidőben megindul a *nevelőmunka* is. Először is eltávolítjuk osztályunkból a társasviszony kifejlődését akadályozó tényezőket. Legelőbb is a *vagyoni és társadalmi egyenlőtlenségből származó különálást szüntetik meg*. Tanulóinkat egyedül azon az alapon értékeljük többre, vagy kevesebbre, *hogy milyen a kötelességtudása, szorgalma, megbízhatósága és általános magatartása*, nem pedig azon, kinek a gyermeke. A *társadalmi egyenlőség* elve már a gyermek *megszólításában* és *elültetésében* megnyilvánul. Az *érvényesülés lehetőségét* is minden tanulónak egyformán biztosítjuk. A proletárgyermek éppúgy lesz vigyázó, hetes, mint az előkelő úr fia vagy leánya. Ugyanúgy járunk el az osztályozásnál is, ahol egyedüli szempont — egyenlő körülmények között — az *egyéni munka*, az *egyéni érték*.

Az iskolába lépő tanuló *önző*, mindent önmagára vonatkoztat, és saját személyét mindennél fontosabbnak tartja. Társa jogával szemben értetlenül áll. Nem érti, miért nem szabad elvennie a másét, és miért kell másra is figyelemmel lennie? *Önzésének a szűk és egyoldalú gondolkodásmód* a legfőbb oka. Ebből a *szűkkörűségből* az *összefüggések* megismertetése útján emeljük ki a tanulót. Tanulmányai folyamán mindig rámutatunk arra, *hogy a világ egyetlen nagy hálózat, amelyben minden és mindenki összefüggésben van valamiként* (közvetve vagy közvetlenül) a *többivel*. Így pl. megértetjük a tanulóval, hogy a gyermek jóléte legnagyobbbrészt a szülőkön fordul meg, viszont a szülők örömét a gyermek jóléte, egészsége, jósága, szeretete teszi teljessé. Magasabb fokon *beláttatjuk* a tanulóval azt, hogy az *állam gazdagsága, ereje és jóléte az egyesek gazdagságától és jólététől függ*; de megfordítva is igaz a tétel: *az állam jóléte kihal minden polgárának helyzetére*. Még jobban rámutathatunk a kölcsönös összefüggésekre és társadalmi vonatkozásokra a természet világában. A dolgok és jelenségek közötti összefüggések, a kölcsönös hatások vizsgálata adja meg nevelő és

oktatómunkánk szociális szempontjait. Az összefüggések és társadalmi vonatkozások kiemelése tehát a legértékesebb nevelői tevékenységek egyike, mert nemcsak az értelmi színvonalat emeli, hanem segít az önző álláspont leküzdésében is.

Nélkülözhetetlen erénye a társas lénynek *a közös munkára való képesség és készség* is. A tanulónak nagy érdeke fűződik ahhoz, hogy együtt tudjon számolni társaival, hogy frásbéli és más feladatait a kitűzött időre elvégezze. Ebből a közösségnek (az osztálynak) is haszna van, mert előhaladása folyamatosabb és lendületesebb.

A közös munkának azonban nemcsak az a feltétele, hogy azonos módon és hasonló ütemben tudjanak dolgozni az emberek, hanem az is, hogy *bizonyos feladatokat megtudjanak osztani. A tanulónak meg kell tanulnia együtt dolgozni és összeműködni társaival.* Együttes tevékenységre kiváló lehetőséget adnak az *énekorák*, de az események megjelenítése (dramatizálás), eszközök közös elkészítése, az iskola gazdasági, vagy virágos kertjének ápolása és gondozása is. Ebben valamennyien más-más feladatot kapnak, mégis ugyanazon célt szolgálnak. A gazdasági kert, és a tanterem rendbentartása is a *munkamegosztás* elve alapján valósítható meg. A közös célra irányuló és mégis egyéni feladatokat adó tevékenység gyakorlására legkedvezőbb alkalom a közös és csoportos *játékokban* nyílik. Különösen vonatkozik ez a labdarugó mérkőzésekre. Az egyén sikere teljes mértékben sikere a csapatnak is, és viszont, az egyén könnyelműsége kockára teszi a közös érdekeket is. A közös játék azért is kitűnő eszköz, mert a közös célra való törekvésen és összeműködő tevékenységen kívül alkalmat ad a *társas segyelem*, az *önuralom gyakorlására* is. A játék társas értékét növeli az is, hogy a tanuló a *saját szándékából veti magát alá a játék szabályainak* és a közös bíró ítéletének. A közös munka és játék fejleszti legjobban a *barátság*, a *kölcsönös megértés* és *figyelem erényeit*, továbbá a *kölcsönös felelősséget*. Az *összefogás* érzése is olyan szervezetben fejlődhet ki, amelyben *közös sors, közös cél és munka kapcsolja egybe az egyéneket*.

Az az egészséges, szociális érzéstől áthatott társadalom, amely a maga bajainak orvoslását is maga próbálja megoldani. A „segíts magadon” gondolatát fel kell ébresztenünk az iskolás gyermekek társadalmában is. Itt is vannak megoldandó feladatok. Egyes tanulók pl. anyira szegények, hogy nincs író- és rajzeszközük, fűzetük, cipőjük, tizóraijuk stb. Itt segítségre van szükség. Hogyan valósítsuk meg a társadalmi segítés gondolatát? Bizonyosan nem egyéni adakozással, kiségitéssel. Ez a *személyes természetű jótékonykodás nem alkalmas a társadalmi egyensúly megteremtésére*. Ugyanis bármilyen finoman történik is a segítés, mindig van benne valami megalázó arra, aki elfogadja. Egyrésztől tehát a megalázottság, másrésztől pedig a társadalmi dőlly alapját egyengetjük a személyes természetű adakozásokkal. A társadalomnak nem egyesek könnyorületességére van szüksége, hanem *intézményes megoldásra*. Ne egyesek, hanem a *társadalom egésze viselje a felelősséget tagjainak sorsáért*. Ezt a feladatot úgy oldhatja meg az iskola, hogy *önsegélyző egyesületet* szervez. Az egyesület anyagi megalapozásába bevonjuk a szülőket is. Ki-ki anyagi erejéhez mérten adakozzék az alapra. A tanulók maguk is vegyék ki részüket a segélyző-alap tartalékainak növelésében. Ajánlják fel időnkint kis zsebpénzüket vagy valami hasznos munkával teremtsék elő a szükséges pénzt. Ünnepelemek jóvedelméből is fordíthatunk erre a célra. Az így összegyűlt alaphoz a segélyző egyesület juttassa hozzá a rászorulókat a szükséges taneszközökhöz. A *juttatás* azonban *ne legyen egyoldalú, ez koldússzellemet fejlesztene a segítettekben. A támogatott tanuló akár kiváló teljesítményével, akár példás magatartásával, szorgalmával érdemelje ki a köztámogatást*. Valamelyes mértékben a legszegényebb tanuló is hozzájárulhat a közös alaphoz. Ezesetben a segítés elveszti egyoldalú ajándékozó vagy könnyorületes jellegét, és a tanuló önértetét sem kisebbiti. A társadalmi gondoskodás gyakorlati eredményeinek megismertetése végett — ha erre lehetőség van, — vigyük el tanítványainkat napközi otthonokba, kórházba, hogy szemtől-szembe lássák és minél jobban megértsék ezen intézmények fontosságát.